

افغان آپدیت

Ketabton.com

د افغانستان د تاریخ سپړل

د افغانستان د فرهنگي ميراث په وړاندې ننگونې
قاچاق بس دی: د تاریخ د لوټولو په وړاندې جگړه
د افغانستان لاري په تیر او راتلونکي کې

افغان آپجیټ

سلاواغه ۱۳۸۸ کال، ۲۲ گنه

په افغانستان کې کلتوري سکتور او په وړاندې یې ننگونې

د بریندیان کاسار لیکنه

د افغانستان تاریخ او لرغون پېژندنه د پالایلیتک د ساحو څخه هم ۴۰ زره کاله اوږدې چیرې چې د ډبرو د سامان آلاتو د لومړۍ بشري مېشتیدنې د ژوند نمونې/ نښې نښانې د ژپړو او اوسپنې د دورو له لارې په افغانستان کې څرگندې کړي او چیرې چې تمدن/مدنیت له کندهاره تر بلخه په غوړیدو وه او بیا اسلامي دوری ته چیرې چې غزنی، غور او هرات هم د کلتور او مدنیت په مرکزونو بدل شول، وغزید. یو شمیر زیاتې سترې نظریې هم په افغانستان کې رامنځ ته او تشکیل شوې، او د سیمې په خلکو او تاریخ او په بلخ کې د زردشت د پیل او د یونانیزم د خپریدو، د بودیزم د انکشاف او د اسلام د خپریدو او اسلامي هنر، خلکو، غرونو، لرغون پېژندنې ساحو او ادبیاتو باندې نه ورکیدونکې نښې نښانې پر ځای پرېښودې چې دا ټول د خورا بدایه کلتوري میراث د څو اړخیزو طبقو شاهدې کوي.

دا تاریخي تنوع د دې هیواد په معاصر کلتور او ژبو کې هم منعکسه شوی چې په مساوي توګه د هیواد د شعر، ادبیاتو، هنر، موسیقي، نڅا او د هنر او معماري د عنعنوي بڼو له طریقه بیان شوی چې د پېړیو په جریان کې له یوه نسل څخه بل نسل ته د سوچه مهارتونو، علم او نظریو انتقال په ډاګه کوي. دغه ټول شیان د هیواد د ودانولو لپاره د شتمنې حیثیت لري او دغو ټولو شیانو د ملت د کلتوري او اقتصادي انکشاف په برخه کې ونډه درلوده. په معاصر افغانستان کې دغه نه لمس کیدونکې میراث لکه څنګه چې یونسکو ورته اشاره کوي، پوهه، مهارتونه او عنعنات د سولې او دوه اړخیزه تفاهم د خبرو اترو لپاره او د هیواد د پرمختګ لپاره یو ثابت بنسټ جوړوي.

په افغانستان کې د کلتوري سکتور لپاره د یونسکو ماموریت د افغانستان د خلکو او چارواکو څخه ملاتړ کوي څو د راتلونکو نسلونو لپاره د پېژندنې او تاریخ او همدارنګه د سولې او پایداره انکشاف د فرهنگ د رامنځ ته کولو لپاره د یوه پلاټ فورم په حیث د افغان بدایه کلتور ساتنه وکړي.

برسیره پردې، په افغانستان کې د کلتور سکتور د ګمارلو او عایدات موندلو لپاره لکه د سیمې د نورو هیوادونو په څیر د کلتوري تولیداتو د مشروع صادرولو او د کلتوري صنعتونو لکه عنعنوي کلتوري تولیداتو، مهارتونو او د ابتدایي فلمي صنعت لپاره ښه پوتانسیل لري. د افغانستان ګاونډي هیوادونو هم د هغه کلتوري توریزم کوم چې د ابریشم د لارې په اوږدو کې د چین او پخواني شوروی اتحاد په جمهوریتونو او همدارنګه د کلتوري او نوبتې تولیداتو او صادرولو څخه ترسره کیږي، ګټه پورته کړې.

په افغانستان کې د سولې او بیا رغونې د پروسې په هکله د کلتوري تمرکز ګټې هم روښانه دي. معلومه ده که چیرې په افغانستان کې د سولې فرهنگ ته وده ورکړل شي نو باید هغه د کلتوري تنوع به مفکورو او همدارنګه د ګډ ملي هويت چې د خپلې پیچلتیا په دننه کې تنوع پېژني، ځای ورکړل شي. د انکشاف په اړه کلتوري تګلاره هم د سولې د پیاوړتیا او د ګډ ملي هويت د رامنځ ته کولو له لارې د شخړو څخه د بهبود حالت ته خواب وايي او همدارنګه د متاثره شویو ډلو سره د هغوي د کلتوري هویتونو د بیا څرګندولو او ادعا کولو په برخه کې مرسته کوي څو د یوه نورمال حالت د رامنځ ته کیدو لپاره لار هواره کړي او همدارنګه پخواني مخالفې ډلې سره یو ځای کړي. نو پدې اړه په افغانستان کې د پایداری سولې د تامین لپاره د کلتور لپاره ستر او روښانه نقش ته اړتیا لیدل کیږي.

د سولې او تنوع دغه بحث بايد د افغاني ميراث ټولو اړخونو او صنعتونو، موزيمونو د بيا رغونې، د هنري اثارو د خونو، تياترونو او په عمومي توگه د ډله يزه رسنيو او همدارنگه د عنعنوي معماري او طراحي لپاره چې وکولای شي ځايي پايداره صنعتونه رامنځ ته کړي د ملاتړ له طريقه روښانه او عيني پايلې برابرې کړي. حتي په افغانستان کې د بيا رغونې په دغه ستونزمن حالت او داسې يوه سکټور کې چې کمې سرچينې او تمويل کوونکې لري، خو بيا هم کلتوري صنعت د افغانستان لپاره د نړيوالو نندارتونونو د دايرولو د هيواد د شتمنيو د نندارې او پيژندلو له طريقه او همدارنگه د لاسي صنايعو د مشروع سوداگرۍ له لارې په ميليونو ډالره عايدات تر لاسه کوي.

برسيره پر دې، د داسې نړيوالو نندارتونونو د ملي وياړ گټې به ښکاره ډول مثبتې دي او کيدای شي د نړيوالې ټولنې په مرسته د دې سکټور ملاتړ د عيني هڅو له لارې لا هم پرمخ ولاړ شي.

سره له دې، په اوس حال کې هم په افغانستان کې د کلتوري انکشاف لپاره پوتانسيل کمزوری دی. د افغانستان کلتوري ميراث په تير وختونو کې د نه تصور وړ زغم گاللی دی، خو لا اوس هم د تخريب، غارت او د جگړې د کلونو په ترڅ کې د بې پروايي، کورنيو جگړو او په اوس حال کې د ياغيټوب په معرض کې واقع شوی دی. د يو شمير ښو هڅو برسيره، ځينې يادگارې ځلی د يونسکو او افغان چارواکو لخوا د نړۍ د اهميت د څرنگوالي په حيث پيژندل شوي، خو دا يا له منځه تللی يا د سرچينو او ماهرانو او د رسمي پالنې او پيړنيو تدارکاتو او ساتندويه تدبيرونو د نه شتون له امله د نړيدو د خطر په معرض کې واقع دی، ځينې ساحې د روانې شخړې له وجې د نه لاس رسي وړ دي، نورې سيمې بيا د هغوي د غرنی موقيعت له امله د تجريد سره مخامخ شوی او د پالنې د مداخلتي او د حقوقي ساتنې فرصتونو د کمښت سره مخامخ کوي. د عمومي وکالت ترڅنگ، يونسکو د جام، هرات، باميانو او غزني د څلو په هکله د ساتنې او مستقيمو مداخلتونو په برخه کې فعاله ده، خو په ځانگړې توگه د هغو ولايتونو په هکله چې همدا اوس د شخړو له امله د نه لاس رسي وړ دي، زيات کار او هڅو ته اړتيا ليدله کيږي.

په داسې حال کې چې د اوسنی امنيتی وضعيت له امله په هيواد کې د لرغون پيژندنې د يو شمير مهمو سيمو څخه ليدنه يو ستونزمن کار دی خو دا د يوې غير رسمي سروې ارزونې څخه څرگندېږي چې يو شمير سيمې د چور او کلتوري شتمنی د نا قانونه قاچاق په معرض کې واقع دي. د تاريخي او کلتوري شتمنيو د ساتنې په هکله د افغان چارواکو لخوا د ۲۰۰۴ کال د منع کولو سربيره، ناقانونه توکي - هغه توکي چې په قانوني لحاظ يې اصل نه وی تشخيص شوی، په ښکاره توگه ذخيره، اخيستل او خرڅ شويدي. د کلتوري شتمنی د ناقانونه صادراتو، وارداتو او مالکيت د انتقال د مخنيوي د لارو چارو په هکله د يونسکو د ۱۹۷۰ کال کنوانسيون د صادراتو/وارداتو د مقرر په وضع کولو کوم چې افغانستان په ۲۰۰۵ کې لاسليک کړی، هم ټينگار کوي. د کمو سرچينو د موجوديت له امله وضعيت ښه ندي او چارواکی نشي کولای د افغانستان د اوردو پولو په مسير کې قاچاق کنترول او يا د هيواد په کچه د لرغون پيژندنې د ساحو څخه لږ تر لږه نظارت ترسره کړي.

د دې ستونزې بل اړخ دا دی چې د زيات اهميت يو شمير ساحې لا هم نامعلومې پاتې دي خو کليوالو او لوټمارانو ته چې د خپلو شخصي گټو لپاره چې دغه سيمې تر هدف لاندې نيسي، معلومې دي. نيسي، کليوالی انزوا، په مشروع صنعت کې د فرصتونو نه شتون او د کلتوري ميراث د بالقوه ارزښت په هکله د پوهاوي کموالی او همدارنگه په راتلونکي کې د پايداره کلتوري انکشاف د بالقوه نقش او د لرغونو ساحو د ويرانې لپاره لار هواره وي. د دې حلقي وروستی اړيکه د هغو کسانو واردات او صادرات دی کوم چې دغه توکي په ناقانونه توگه اروپا، شمالي امريکا، او شرقي اسيا ته قاچاق کوي او نړۍ د دې مهمې سيمې او هيواد د نه تجديد کيدونکي مهمې سرچينې د تاريخي درک څخه محرومي.

د افغان ښارونو معماري او د کليو سبک هم د شخړو او نامتوازن پرمختگ له امله له گواښ سره مخامخ دی. د افغان او نړيوالې ټولنې اکثريت د ورته نا سم تصور ښکار شوي دي چې گويا نوی کار هميشه ښه وي او د عنعنوي تعمرونو مواد او ډيزان بايد هروروه په کانکريټي، اوسپنيزو او عصري موادو تبديل شي. دا نه يوازې، بلکه د هرات، کابل، بلخ او د هيواد په يو

شمیر نورو ولایتونو کې تاریخي مرکزونه هم په بشپړه توګه د انکشاف په نوم په خاصو ساحو کې د نوی انکشاف لپاره د زون بندي د هر ډول تصور څخه پرته یا په نورو سیمو کې د تاریخي ښاري معماري د ساتلو په برخه کې له پامه غورځولې. په آسیا کې یو شمیر نورو هیوادونو لکه دویې او سینګاپور دا خبره چې د معماري عنعنوي بڼې عصري عناصرونه او تکنالوژۍ سره متحد کوي ډیره ناوخته درک کړه او دا دواړه د یوه مثبت ملي هويت او د لایزات متنوع د اقتصاد انکشاف د ډولونو لپاره هڅونکې دي.

د افغان کلتوري میراث او ادارو بیا رغونه یوه ستره ننگونه ده، او د دې لپاره د نړیوال او داخلي ملاتړ په لار اچول د پام وړ اهمیت لري. که چیرې موږ د افغانستان د تاریخ په دغه ستونزمن او بحراني حالت کې کوم اقدام و نه کړو نو بیا به هیواد نور هم په شاتګ وکړي. د یوه ګډ ملي هويت د ودې څخه د ګټو موخې د نژادې او مذهبي تقسیم کولو څخه خورا تیریري او سوله او خپل منځي کلتوري دیالوګ په خپل ذات کې د اهمیت درلودونکی دی خو په کلتوري او تخليقي صنعتونو کې د کاري فرصتونو د رامنځ ته کولو له طریقه د اقتصادي ودې ګټې د نړۍ په کچه نږدې ۳ ترلیونه امریکایي ډالره کیږي او نشي کیدای د راتلونکې لپاره د پایداره توریزم انکشاف له پامه وغورځول شي. یو څوک یوازې باید د ویتنام او کمبودیا هیوادونو ته چې د ۱۹۶۰ کلونو راهیسې د سختې نیستي سره مخامخ دي، نظر واچوي، اوس مهال دواړه هیوادونه د نړیوال کلتوري توریزم او د کلتوري تولیداتو د صادرولو څخه په میلیاردونو ډالره تر لاسه کوي. د افغانستان ستر ګاونډي هیوادونه، هند او چین نه یوازې د کلتور، ستر صادرونکی هیوادونه بلکه ستر مصرف کوونکي هیوادونه هم دي او افغانستان باید دا فرصت له لاسه ورنه کړي او په وینا ښو وختونو ته انتظار وباسي.

د ۲۰۰۱ راهیسې، افغان حکومت د یونسکو په ملاتړ د عتیقه توکو د نا قانونه قاچاق د مخنیوی په اړوند د یو شمیر میثاقونو د منلو له لارې (په ۱۹۷۰ کې یونسکو او په ۱۹۹۵ کې UNIDROIT) او د نه لمس وړ میراث او کلتوري تنوع د ساتنې لپاره (یونسکو ۲۰۰۳ او ۲۰۰۵) او د حقوقي ښه والي لپاره یو شمیر تدبیرونه نیولی دي. په ۲۰۰۴ کال کې ملي قانون هم پیاوړي شو خو د ۱۹۷۰ کال د نړیوال میراث د میثاقونو په پلې کولو کې مرسته وکړي. د افغان میراث د ساتلو څخه سربیره، د نړیوالې ټولنې د زیات ملاتړ او افغان حکومت له اړخه د ښې همغږۍ له لارې کیدای شي دغه نړیوال حقوقي میکانیزمونه برابر شي چې په مرسته به یې د افغانستان لپاره مرستې تر هدف لاندې ونيولې شي، او د ګډ ملي هويت او پایداره ځایي صنعتونو پر بنسټ ولاړ کاري فرصتونه رامنځ ته کړي.

په مختصر ډول، د کلتوري تنوع وده او په خاص ډول د کلتوري میراث ساتنه، د هغه په محسوسه بڼو کې، (د بیلګې په توګه تاریخي ځلي، د لرغون پېژندنې سیمې او د موزیمونو شته اثار) او همدارنګه په محسوسه بڼو کې (لکه شفاهي عنعنات، عنعنوي موسیقي او ژبې) کیدای شي د دوه اړخیزه درک د بیا اعادې کولو لپاره د مهمو ټکو په حیث وکارول شي. د ګډ تاریخ او کلتوري عنعناتو د شتون پر سر د تاکید له لارې او د دې په درک کولو سره چې ټولنه د کومه ځایه څخه راغلې او بیا په راتلونکې کې چیرته ځي، کلتور د ملي هويت د ودې په برخه کې یو مهم رول لوبولای شي. دا همدارنګه د نژادي تنوع او د کلتوري ویاړ د یوې سرچینې په حیث د هغوي د ګټو په اړه، ملي هويت، سولې د تامین او همدارنګه د افغان وګړو د اقتصادي پیاوړتیا په هکله مثبتو خبرواترونو لار هواره کړي. دغه ټول لاملونه په ملي پالیسیګانو او نړیوالو پراختیایي پروژو کې د کلتور مسلې ته د مسیر ورکولو په موخه ځای شوی او همدارنګه ولې دا ضروري ده چې په هیواد کې په ټولو سکتورونو کې د کلتوري پراختیا په نمونه کې د فعالیتونو غځولو ته دوام ورکول کیږي.

په افغانستان کې د قیمتي جنسونو د قاچاق وړونکو په وړاندې لږې بریاوې

ادیتیا مهتا، یوناما

"لومړی ماته راشه" هغه له یوې هټې څخه په سوچه انگلیسي ژبه کې غږ کړ. د هغه سترګې په پیریدونکو (مشریان) بنځې وې، څوک چې له هغو جنسونو سره نا اشنا و لکه د عسکرو خولې یا د ۷۰ کلونو پخواني پلته ییزې توپکې او نور.

"زه نن ښې بیې درکوم. له ماسره هر څه شته- توپکې، چرې، مجسمې، حتی زرې پیسې." ده ادامه ورکړه او زما توجه یې خائنه وړوله. ګرانه وه چې له هغه میز څخه سترګې واوري چې تورې ورباندې ایښې وې، ځینې یې ښکلې شوې، ځینې زنگ وهلې وې چې ښایي یوه پېړۍ پخوا د عسکرو له خوا توتې شوې وې.

کله چې په دې پوه شوم چې زه د ده د وسلو او مهماتو له مجموعې سره مینه نه لرم، ژر یې یو قوټي پرانیست چې د فلزي پیسو څخه ډک وو او مختلف شکلو ته یې درلودل.

"دغه یو یې د الکساندر د وخت څخه دی، یوه دانه یې ۴۵ ډالره بیه لري. له ما سره نقره یې پیسې هم شته. په ګوته یې کړه چې و یې ګوري."

د جمعې ورځې د ماسپین مهال وو. زه د ایساف د جمعې ورځې په بازار کې ووم چې د کابل په ښار کې جوړیږي. کریم خان (نوم بدل شوی) چې یو فعاله ګرځنده پلورونکی وو، باید په محبس کې وای. او پیسې چې د الکساندر چاپ ورباندې وو، او له دویمې عمومي جګړې توپکې او هغه تورې چې غلو یا شهزاده ګانو به کارولې باید د کابل په موزیم کې د هغه د لایق رییس محمد مسعودي تر ساتنې لاندې وای.

"دغسې بازارونه ډیر دي. په دغو مارکیټونو کې دکانداران د دې اجازه نامه لري چې لاسي صنایع وپلوري خو دوي د دې په ځای عتیقه (پخوانی) جنسونه پلوري." دغه خبره مسعودي وکړه چې په لومړي پوډ کې یې لوی دفتر درلود او د افغانستان په هکله په کتابونو او نقشو باندې ښایسته شوی وو. نوموړی زیاته کړه "زما غوښتنه له چارواکو څخه دا ده که چیرې دوي زموږ له هیواد سره مرسته کوي، دې خلکو ته باید اجازه ورته کړي چې پخواني اثار وپلوري. دغه راز زه له بهرنيانو څخه هیله کوم چې دغه جنسونه وانه اخلې."

ملي موزیم په کابل کې حتی په رسمي ورځ هم ډیر فعاله وي. په پرلپسې ډول کورنۍ، بهرني خلک، او د هنر زده کوونکي له حکاسی کمرو او کتابچو سره هلته ورځي چې د موزیم په هغو دهلیزونو او منزلونو کې تولیدي چې د افغانستان د تاریخ او فرهنگ په باب اثار په کې ایښودل شوي دي.

خو د بودا له مجسمو، یوناني... یا د اسلامي دورې د خاورینو لوښو په څنګ کې، موزیم دغه راز د نږدې تاریخ ترڅه یادونه هم ساتلي دي.

د ملک په اوږده او خونړۍ کورنۍ جګړه کې ملي موزیم ډیر ځله د لوټمارانو، مرمیو او راکټونو تر بریدونو لاندې راغی. طالبانو هم په موزیم حمله کړې ده او د بودا مجسمې یې په بامیانو کې ړنګې کړې دي.

مسعودې وويل: "له ۱۹۹۲-۱۹۹۵ پورې زموږ د ملي هنري اثارو څخه ۷۰ سلنه يې غلا شوي دي. په اټكلي ډول په همدې موده کې د افغانستان د ملي شتمني ۷۰۰۰ ټوټې له موزيم څخه غلا شوې دي. دا يوه غمجنه او وحشتناکه دوره وه."

د دريو لسيزو جگړې او د طالبانو حکومت پای ته رسيدلی دی خو چور چپاول لا اوس هم دوام لري خو په بله بڼه. په هيواد کې د تاريخي اثارو ساحې اوس د قيمتي اثارو د پلټونکو، ليدونکو او ټولونکو هدف گرځيدلي دي چې د پخوانيو ابادو ځمکو پلټل يې پيل کړي دي.

مسعودي په دې باوري دی چې د دغو ساحو ساتنه او د هنري اثارو له وتلو څخه مخنيوی کول گران کار دی چې حکومت اوس ورسره مخامخ دی. "زموږ حکومت په ټول ځواک کوښښ کوي چې د دې کار مخنيوی وکړي، خو حکومت په نورو ستونزو اخته دی او گرانه ده چې په محدودو ځواکونو او وسيلو سره د دې کار مخنيوی وکړي."

د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت مني چې حکومت له دې ستونزې څخه خبر دی او د دې هڅې کوي چې د پخوانيو اثارو ځايونه وساتي، او د هغوي د ساتنې لپاره ساتونکي وگوماري. دغه کار بڼې نتيجه ورکړې دي. مسعودي وايي "حکومت اوس ۵۰۰ کسيزه بڼه قوه لري چې دغه ساحې وساتي او په دې توانيدلی دی چې په اتوو ولايتونو کې د غير قانوني کيندنې کارونه تر ولکې لاندې راولي. خو بيا هم موږ نورو پوليسو ته اړتيا لرو."

خو ايا د دې ساحو ساتنه د پوليسو له خوا د اوږدې مودې د حل يوه لار کيدای شي؟ د ملگرو ملتونو پوهنيز، علمي او کلتوري مرکز (يونسکو) په دې باور دی چې که څه هم د ساتونکو گومارل د حل يوه لار ده، خو په دې اړه بايد نور زيات کارونه وشي.

په افغانستان کې د دې سازمان مشره شگيرو اويگي وويل: "د فرهنگي ميراث غير قانوني کيندنې، صادرو، او ليردول زموږ له سترو انديښنو څخه يوه انديښنه ده. د دې کار څخه د مخنيوی لپاره زموږ درې لارې په نظر کې دي: د هغو خلکو د پوهاوي د کچې لوړول چې ساحې ته نږدې اوسي، عملي کارونه، لکه د ساتونکو گومارل، او دريمه لار دا ده چې نړيواله ټولنه د دې هيواد فرهنگي شتمني ته د درناوي کولو غږ پورته کړي."

يونسکو چې په افغانستان کې له ۲۰۰۲ م راهيسی کار کوي، د نورو برخه والو ترڅنگ د افغانستان د فرهنگي ميراث په ساتلو کې بوخته ده او له ۲۰۰۳ راهيسی يې د هنري ټوټو په راگرځولو کې "لويه ونډه" درلودلې ده. دغه راز، يونسکو د اوږدې مودې اقدامات نيولی دي لکه د باميانو د ساحې په شاوخوا کې د ساتونکو گومارل، او له افغاني چارواکو سره مرسته کول چې هغه قانوني چوکاټ ته عملي بڼه ورکړي د فرهنگي شتمني د نا قانونه صادرو او ليردولو منع کول په هغو تړونونو پورې تړلي دي، چې په وروستيو وختونو کې يې لاسليک کړي دي.

د فرهنگي شتمنيو د نا قانوني واردولو، صادرو او ليردولو د منع او مخنيوی کوانسيون له منلو وروسته (پاریس ۱۹۷۰) افغان حکومت په ۲۰۰۵ کې د دې جوگه شو چې ۸۵۰۰ ټوټې له دنمارک، سويس، ناروي، امريکا او انگلستان څخه بېرته راوړي.

د ۲۰۰۹ په پيل کې افغان چارواکو يوه بله مهمه بریا هم درلودله کله چې د انگلستان حکومت ۲۰۹۸ ټوټې بېرته ورکړې چې په تيرو دوو کلونو کې د لندن په هيترو هوايي ډگر کې نيول شوې وې. په دې اثارو کې د ميزوليتيک، نيوليتيکي او اسلامي دورې اثار شامل وو چې ځينې يې (۱۰۰۰۰) کلونه پخوا وخت پورې تړاو لري.

"په لومړۍ سر کې بریتانیا موږ ته د دې هنري ټوټو انځورونه وليږول. موږ هغه وپيژندل او د ديپلوماتيکو چينلونو له لارې مو هغه بېرته وغوښتل، کله چې الوتکه کابل ته ورسیدله او کله چې موږ بکسونه په موزيم کې پرانيستل، دا زما لپاره ډېر د خوشحالی وخت و." دا خبره مسعودي په داسې وخت کې وکړه چې په وياړ سره يې هغې بېرته راورول شوې قيمتي شنه لوبښي ته اشاره کوله چې په دولسمه پيړۍ پورې يې تړاو درلود او اوس د نندارې لپاره په موزيم کې ايښې دی.

له حکومت سره يو ځای نورو سازمانونو لکه د افغانستان د کلتوري ميراث ساتونکې ټولنه چې په ۱۹۹۴ کې د داسې با احساسه اشخاصو له خوا جوړه شوه لکه نانسي دوپري چې هغوي هم د جنسونو په بېرته ورکولو او اخیستلو کې له حکومت سره مرسته کړې ده.

خو افغانستان تر کومه وخته پورې د نورو په سخاوت باندې تکیه کولای شي چې خپل فرهنگ وساتي؟ مسعودي په دې باور دی چې یوازې افغانان کولای شي چې د افغانستان د شتمنیو په ساتلو کې ستره ونډه ولري او هغه د راتلونکو نسلونو لپاره خوندي وساتي. هغه زیاته کړه: "زموږ د خلکو له مرستې پرته به گرانه وي چې د قاچاق مخه ونیسو. خلک دلته تعلیم نه لري او دوي د هغو جنسونو په ارزښت نه پوهیږي چې دوي يې په قاچاق کې مرسته ورسره کوي. دوي باید د دې له ارزښت څخه خبر شي."

مسعودي یوه قانع کوونکې خبره وکړه. داسې خلک لکه کریم خان چې د کابل د ایساف په بازار کې په غیر قانوني ډول جنسونه پلوري باید تعلیم واخلي.

د فرهنگ لپاره د افا خان پانگه

د فرهنگ لپاره د آغا خان پانگه
ویب پاڼه: www.akdn.org/akte

له ۲۰۰۸ کال راهیسې د فرهنگ لپاره د آغاخان پانگې د کابل د ښار د تاریخي ځایونو او منظرو د بیا رغونې لپاره یولړ نویښتونه ترسره کړي دي. د دې سربیره چې د ډیرو مهمو لرغونو میراثونو د ساتنې لپاره کار شوي دي، د دغه پانگې د پروگرام موخې دا دي چې د خلکو د ژوند شرایط د کار د تشدیدي لوړتیا د لارې ښه شي او د افغان صنعتکارانو او مسلکي کسانو د مهارتونو د پرمختیا لپاره د اقتصادي چارو د ښه والی مسلکي ته پام واړول شي.

تر اوسه پورې، د دې پانگې د ۶۰ تاریخي عامه ځایونو او شخصي ودانیو څخه د زیاتو د بیا ترمیم او بیا ودانۍ چارې پرمخ بولې دي، چې د بنسټیزو زیربناوو نو کولو سره چې نودې د ۵۰۰۰۰ څخه د زیاتو کسانو لپاره یې چې په کابل او هرات کې په تاریخي ودانیو کې اوسېږي د کار او گټې د لاسته راوړلو امکانات چمتو کړي دي. د دې سربیره پانگې د افغانستان همکارو موسسو ته تخنیکي مرستې برابرې چې دا د هغو هلو ځلو یوه برخه ده چې د پلانگداری او د ښاري مدیریت د پروسو اغیزمنتیا باوري کړي. د دې یوه ډیره مهمه ساحه دا ده چې د کابل په پوهنتون کې د مسلکي زده کړو ملاتړو کړي.

له ۲۰۰۴ راهیسې د مرکزي آسیا لپاره د آغا خان د موسیقۍ د هنر د نوښت لاندې په کابل او هرات کې د موسیقۍ ښوونځي فعال شوي دي چېرته چې د ۱۰۰ څخه زیات زده کوونکو ته د موسیقۍ د عنعنوي الاتو په برخه کې د موسیقۍ د هنر د استادانو له خوا زده کړې ورکول کيږي.

په ۲۰۰۹ کې د فرهنگ لپاره د آغا خان پانگې افغان فرهنگي نوښت په لاره واچولو چې موخه یې د هغو کسانو ترمنځ د همکارۍ او همغږۍ راوستل دي چې د عنعنوي مهندسی، لاسي صنعتونو، د ښکلو هنرونو، فولکلوريکي موسیقۍ او ټولنیز تاریخ کې کار کوي.

AGA KHAN TRUST FOR CULTURE

د افغانستان د فرهنگي ميراث د ساتنې ټولنه

په ۱۹۹۴ کې ځينو علاقه مند کسانو د ډلې په نوبت چې په کې نامتو تاريخ پوه نانسي هاج دوپري شامله ده د افغانستان د فرهنگي ميراث د زيانمنتيا په پوهاوي سره د SPACH ټولني د ډې لپاره کار وکړ څو فرهنگي ميراث ته د بيا رغونې د ټول بهير د هلو ځلو د نه جلا کيدونکي برخې په توگه وده ورکړي. دغه موسسه د افغاني ټولني سره په همکاري کې ملگرتوب وکړ څو خبرتيا او پوهاوي ته د فرهنگي ميراث د مرکزي برخې په توگه او دا چې افغاني ميراث د سولې په راوستلو کې مهم نقش لوبولی شي، توجه وکړي.

د ۱۹۷۹ کال څخه را په دې خوا د جگړو د پيل څخه اساسي تاريخي آبادات، اثار او لرغوني سيمي ساحې د هېواد په کچه د جگړو، چور او بې پروايي له امله تر گواښې لاندې راغلل. دغه تهديد او گواښ په ۱۹۹۲ کې د کابل د موزيم د لوتولو او ويجاړولو سره خورا زيات شو، او په ۲۰۰۱ کې خپل اوج ته ورسيد چې نړيواله ټولنه په باميانو کې د بودا د مجسمو د الوزولو شاهدده وه.

يو له هغو ځانگړو لاملونو څخه چې د افغانستان د فرهنگي ميراث د ساتنې د ټولني بنسټ ايښودونکي بې دې ته متوجه کړل د کابل د موزيم چور او غلا کول وو. د ۱۹۹۴ او ۱۹۹۶ کلونو ترمنځ ټولټال ۴۸ مهم اثار چې د کابل د موزيم څخه غلا شوي و، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت ته ددغې ټولني له خوا راستانه شول.

SPACH د ۲۰۰۸ کال څخه فعال دی

د افغانستان د فرهنگي ميراث د ساتنې د ټولني ويب پاڼه:
www.spach.info

د فرانسې د لرغون پيژندنې پلاوي په افغانستان کې

ډافا (DAFA) په ۱۹۲۲ کې د افغانستان د دولت په غوښتنه جوړ شوی دی، څو په هيواد کې د لرغون پيژندنې څيړنې ترسره کړي. د دوهمې نړيوالې جگړې پرمهال د يو ځنډ وروسته د کيندنو چارې د ۱۹۴۶ څخه تر هغه د بنديدو پورې په ۱۹۸۲ کې روانې وې. په ۲۰۰۲ کې د هغې موافقې له مخې چې د اطلاعاتو او کلتور له وزارت او د فرانسې د بهرنيو چارو وزارت ترمنځ ترسره شوه د دې پريکړه وکړه چې د ډافا فعاليتونه په افغانستان کې بيا له سره پيل کړي.

د پلاوي موخه دا ده چې د فرانسې-افغان د لرغون پيژندنې د ماموريتونو د لارې د افغانستان د پخوانيو عنعنوي تاريخ په اړه پوهاوي پراخه کړي. په دې کې د لرغوني پاتې شونو د ثبت چارې او د څيړنې د داسې علمي پروگرامونو په چوکاټ کې د حفرياتو او کيندنو د کارونو پرمخ بول دي چې هغه ساحې او ځايونه وساتل شي چې د غير قانوني حفرياتو په نتيجه کې اغيزمن شوي دي او يا هم د پرمختيايي پروگرامونو د پلې کولو د لارې تر گواښ لاندې دي. د ډافا نورې موخې دا دي چې د لرغونو اثارو د مسلکي کسانو روزنه ترسره او د افغانستان د لرغونې ميراث تحفظ، بيا راژوندي کول او وده تامين شي.

د دغې موسسې د عملياتو اساسي ساحه د افغانستان په شمال د بلخ په ولايت کې ده. ډافا په دوو ساحو کې کيندنې کوي (د بلخ په زاړه ښار او چشمه صفا کې چې د بلخ په شمال کې د ۲۰ کيلو ميټرو په واټن يوه مهمه ساحه ده) چې د اغا خان د فرهنگي پانگې سره په همکاري کې کار کوي چې د حاجي پياده (نوگمبد) د جومات د بيا جوړونې د چارو مطالعه ترسره کړي. ډافا همدارنگه د لرغون پيژندنې د ملي انستيتيوت سره تخنيکي مرستې کوي چې د لوگر د ولايت د مس عينک په سيمه کې د بودايي مرکز کيندنې ترسره شي.

په افغانستان کې د فرانسې د لرغون پيژندنې پلاوي

ويب پاڼه: www.dafa.org.af

یونسکو - افغانستان

په کابل کې د یونسکو دفتر د ۲۰۰۲ کال په جون کې جوړ شو خو د هغو ساختماني چارو په برخه کې مرسته وکړي چې د ملګرو ملتونو او د نړیوالې ټولنې له خوا یې مسولیت اخیستل شوی دی. یونسکو د ملګرو ملتونو یوه اختصاصي موسسه ده چې په افغانستان کې د سولې او ټیکاو لپاره د معارف، علومو، فرهنګ او مخابراتو د هر اړخیزو پروګرامونو د لارې د سولې بنسټونه کټیږي.

د دې پروګرام د یوې برخې په توګه د کابل د دفتر د فرهنګ خانګه لا زیات د افغانستان د قابل لمس او غیر قابل لمس کیدونکې فرهنګي میراث د فرهنګي تنوع او بشري حقونو د ودې لپاره په مستقیم ډول د تحفظ او ساتنې په چارو تمرکز کوي.

یونسکو همدا اوس د فرهنګي پرمختیا پروژې د اطلاعاتو او فرهنګ د وزارت سره د افغانستان په بیلا بیلو ولایتونو کې پلي کوي او همدارنګه د فرهنګي میراث د ودې د فرهنګي پالیسیو د پرمختیایي، موسساتي همکاریو او د دې سکټور د ځواکمنتیا لپاره د کټوانسیونونو د تطبیق پراخه پروګرامونه پرمخ بیايي.

په دغو فعالیتونو کې د افغانستان د نړیوالو میراثونو د ساحو لکه د جام منار او د بامیانو ساحه، په هرات کې د ګوهر شاد بیګم مقبره، په غزني کې د عبد الرزاق مقبره د ساتنې او پرمختیا نوښتونه، د ملي موزیم او سیمه ییزو موزیمونو بیا رغونه، او فرهنګي میراثونو لپاره په بیلا بیلو مضمونو کې د متخصصانو روزنه هغه څه دي چې په نورو پروژو او فعالیتونو کې شامل دي.

د ملګرو ملتونو تعلیمي، علمي او فرهنګي سازمان (یونسکو)

وېب پاڼه: www.unesco.org

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

د ملګرو ملتونو د علمی، تعلیمي او کلتوري سازمان په افغانستان کې له ۲۰۰۲ راهیسې کار کوي او د حکومت او د افغانستان له خلکو سره مرسته کوي چې د بیا رغونې او پرمختګ په لار کې پرتې ستونزې هوارې کړي. د نورو فعالیتونو په څنګ کې یونسکو د دې هیواد د شته من کلتور او تاریخي میراث په خوندي ساتلو کې هم مصروف دی. د یوناما اډیتیا مهتا په افغانستان کې د یونسکو له مشر شیکرو اویاګی سره د دې سازمان د انډیبنو او د راتلونکې لپاره د هغه د پلانونو په باب خبرې کړې دي.

یونسکو د افغانستان د بېلابېلو کلتور او تاریخي میراث د خوندي ساتلو لپاره څه کوي؟

د یونسکو مرستې له دې هیواد سره د کلتوري او تاریخي میراث د ساتلو په اړه په دريو برخو کې کیږي. لومړی د موجودو کلتوري میراثونو ساتنه لکه په بامیان، هرات او یا په موزیمونه کې. دویمه برخه د هغو کلتوري میراثونو ساتنه او غوړونه ده چې موږ د اطلاعاتو او کلتور له وزارت سره هم کار کوو چې د دې وزارت موسساتي ظرفیت لوړ شي، خاصا په داسې مهمو برخو کې لکه د یوې هر اړخیزې کلتوري پالیسي طرح کول د دی هیواد لپاره.

افغانستان اوس په داسې مرحله کې دی چې ډیرې پیسې دې هیواد ته راځي چې انکشافی کارونه سرته ورسیري، په هر ځای کې سرکونه جوړیږي، تعمیرونه راپور ته کیږي. د ښارونو د پرمختیای کارونو یوه منفي جنبه دا ده چې په دې ترڅ د تاریخي ځایونو د ساتنې په وړاندې ستونزی پیدا کوي. تاسې له دې څخه انډیبنمن یاست؟ څرنگه کولای شي دغه دواړه کارونه سره همغږي کړي؟

یو ډیر شمیر کلتوري ساحې له پرمختیایي کارونو څخه اغیزمنې شوې دي، لکه د جام منار، د هرات زوړ ښار. د سرکونو د جوړولو له امله او دا حقیقت چې د کلتوري پالیسي مراعات نه کیږي، ځینې زیانونه اوس څرګند شوي دي. یونسکو هڅه کوي چې څنګه وکولای شي هغې موافقې ته احترام وشي چې له حکومت سره د دې شتمن کلتوري میراث د خوندي ساتلو به اړوند لاسلیک شوی دی.

د هرات په برخه کې موږ له والی او له محلي حکومت سره ډیرې ښې جلسې درلودې او دوی موږ ته د دې ژمنه راکړه چې دغې موافقې ته عملي بڼه ورکړي او تاریخي میراثونه وساتي. البته موږ به دې پوهیږو چې پرمختیای کارونه ضروری دي او ممکنه نه ده چې هغه هېر شي. مګر موږ په دې هم پوهیږو چې پرمختیا او میراث باید دواړه څنګ په څنګ وساتل شي او یو بل سره بشپړ کړي. د مثال په ډول، په بامیان کې چېرې چې په تیرو وختونو کې ډیر زیانونه رسیدلي دي، انکشافی کارونه روان دي. کله چې یو ځلې په دې هیواد کې سوله ټنګه شي، بامیان کولای شي د دې هیواد په پراختیا کې د توریزم د پراختیا او د لاسي صنعت د پرمختګ له لارې لویه ونډه واخلي. دغه اړخونه د پرمختیا له نظره هم د اهمیت وړ دي. په بله ژبه، کلتوري میراث د هیواد په پراختیا کې هم نقش لري.

د لاسي صنعت د محصولاتو قاچاق چې له افغانستان څخه بهر وړل کیږي یوه لویه ستونزه ده. ایا د دې کار د مخنیوی لپاره کافي کار کیږي؟

د کلتوري میراثونو ناقانونه کیندنې، صادرو او لیردول د یونسکو له لویو انډیبنو څخه دی. د ناقانونه کیندنو او صادرو له امله دوه تړونونه لاسلیک شوي دي. موږ هڅه کوو چې څنګه کولای شو دغه قانوني چوکاټ د حکومت په مرسته نافذ کړو.

مور همدارنگه د دې هڅه کوو چې په خپله هم اقدام وکړو، د مثال په ډول مور د باميانو په کلتوري ساحه کې اتيا تنه امنيتي کسان گمارلي دي، د ناقونه کيندو د مخنيوی لپاره کافي امنيتي تيارى نشته. له بهر څخه او حتی له داخل څخه هم خلک په داسې ناقونه فعاليتونو کې لاس لري. د دې فعاليتونو د مخنيوی لپاره مور درى لارې په نظر کې نيولې دي. د ساحو په شاوخوا کې اوسيدونکو خلکو د خبرتيا لوړول، عملي کارونه لکه د ساتونکو گمارل او دريمه لار يې د بين المللی ټولني د اواز جگول دي چې د دې هيواد بډای کلتوری ميراث وساتي. ناقونه کارونه (غير قانوني حفریات او نور) ډيرې ژورې رېښې لري. په دې پوهيدل گران دي چې څوک په دې کارونو کې لگيا دي.

فکر کوئ چې افغانان دې ته اړتيا لري چې د خپل کلتور څخه زياته خبرتيا ولري؟ دا يوه لار ده چې خلک هغه څه چې د دوی په هيواد کلتوري اثار وساتي.

هو دغه په رښتيا يوه ډيره مهمه جنبه ده. بين المللی خبری رسنی نن ورځ ټاکنې او امنيتي مسالې تر پوښښ لاندې راولي. دغسې مسالې هميشه موجودې وي او په اساني سره پيدا کيږي. مگر پخپله دغه هيواد بايد يو مثبت پيغام وليږي څو دنيا ته خپل شتمن تاريخ او کلتور وپيژني. دا د دې هيواد د راتلونکي پرمختيا لپاره يو مهم جز دی. بين المللی ټولنه د دې اندېښنه لري چې څنگه کولای شي بېړنی مرستې ورسوي. مگر په عين وخت کې افغانستان بايد په خپل څرگند او نا څرگند کلتوري ميراث باندې و وياړي.

کولای شي مور ته د هغو پروژو په اړه څه ووايي چې تاسې يې ډير گټورې گنئ؟

د باميانو د ساتنې لپاره ډيرې پيسې خرڅې شوي دي. مور له ۲۰۰۲ څخه راهيسې نږدې ۵ ميليونه ډالر مصرف کړی دي. مور اوس په دريمه مرحله کې يو. د ايټاليا، جاپان او جرمني کارپوهان د يونسکو ترهمغږی لاندې له وزارت سره کار کوي. بله تاريخي ساحه چې نړيوال اهميت لري، جام منار دی. کار بايد ادامه پيدا کړي، مگر د امنيتي او لوژيستي ستونزو له امله مور د کار د اوسنۍ کچې څخه راضي نه يو.

اديتا مهتا، يوناما

يونسکو، افغانستان

www.unesco.org/kabul

افغانستان او د ابريشم لار: د نړۍ د سوداگرۍ مرکز

بيجان عمراني

لويديځې نړۍ اکثرا د اسيا او شرقي هيوادونو په باب داسې عقیده درلوده چې دغه ځمکې ابادې او له نعمتونو څه ډکې وې. په ۱۹ پېړۍ کې يوه شاعر، ايلرونکې فليکر دغه نظر داسې توضيح کړی دی چې د ختيځ په لورې لار يې "طلايې لار" بللې ده.

که څه هم بنيانې لويديځه نړۍ د افغانستان په اړه په اوسنی حالت کې داسې نظر ونلري، خو په تيرو څو سوه بلکه په زرهاروو کلونو په لويديځ کې عمومي نظريه دا وه چې په ختيځ (او افغانستان) کې ډيره شتمنې شته. دغه نظريه په رښتيا هم سمه وه. اروپا څو سوه کاله، د نړۍ په کچه يوه داسې سيمه وه چې غربت پکې و او بې ارزښته وه، او ختيځ د پريماني سيمه وه چې د دنيا دلورې کچې سوداگري او علمي لاس ته راوړنې يې درلودې او د افغانستان نقش په دې برخه کې مخکښ و.

د افغانستان جغرافيايي موقعيت هغه ته ډير گټور دی. افغانستان د مرکزي اسيا په زړه کې واقع دی، او د پخوانی زمانې د سوداگرۍ په لار کې يې يو مرکزي موقعيت درلود، چې د ابريشم د لارې په نوم ياد شوی دی او د اسيا هرې برخې ته غځيدلې وه. ځينې يې د ختيځ په لورې چين ته، ځينې يې د شمال په لورې بخارا سمرقند او خيوې او له هغه ځايه د کوچيانو دښتو ته ځينې يې د جنوب په لورې هند ته او نورې يې د لويديځ په لورې ايران ته او له هغه ځايه د مديترانې بحر او اروپا ته غځيدلې وې. مالونه چې هر ځای ته وړل کېدل، بايد له افغانستان څخه تېر شوی وی. په دې ډول هغه افغاني ښارونه چې په دې ستراتيژيکه ليکه کې پراته وو کولای شوی چې له سوداگيرې څخه ډيره گټه پورته کړي.

د نړۍ په سوداگري باندې د افغانستان اغيزه ډير پخوانی تاريخ لري. د مثال په توگه د مصر د فرعونانو

د جنازې په معروفه چینه کې د لاجورد غمي د افغانستان له بدخشان څخه په ۱۳۰۰ له زېږدیز څخه مخکې صادر شوي دي. له دې څخه پخوا په ۲۵۰۰ له میلاد څخه مخکې د لاجوردو غمي له افغانستان څخه عراق ته صادر شوي چې د پخواني بشار او د پاچا سره به په قبر کې د موسیقي له آلې سره یو ځای خښېدل. د دغو ځینې نمونې د بریتانې په موزیم کې لیدل کېږي. له دې څخه معلومېږي چې د سوداګرۍ لارې تر کومو ځایونو غځېدلې وي او څومره موده یې دوام کړی دی.

له میلاد څخه مخکې په دویمه پېړۍ کې بڼکاره وه چې د سوداګرۍ لارې چین ته هم رسیدلې وې. په ۱۳۰ کال کې له میلاد څخه پخوا چینایي سیاح ژانګ کیان چې د چین د امپراطور له خوا رالیږل شوی و د افغانستان په شمال کې په بلخ کې له اوسیدونکو خلکو سره رابطه ټینګه کړه. ده وموندله چې دغه خلک "څیرک سوداګر" دي او بلخ "داسې بازارونه درلودل چې هر راز سوداګریز توکي په کې پلورل کېدل". د ژانګ کیان له ماموریت څخه لیر موده وروسته د سوداګرو هیڅونه په منظم ډول له چین څخه د روم د امپراطوري په لورې په خوځښت کې وو او د ابریشم لار په پوره ډول فعاله شوه.

د ابریشم لار د میلاد څخه یوه پېړۍ مخکې بیا تر میلاد وروسته تر دریمې پېړۍ پورې په پوره قوت فعاله وه. به دې موده کې د افغانستان په خاوره د کوشانیانو ولکه وه، چې نه یوازې اوسنی افغانستان، بلکه د پاکستان، تاجکستان او ازبکستان ځینې برخې یې هم تر کنترول لاندې وې. د کوشانیانو تر لاس لاندې په لویه کچه سوداګریزې کېدلې، له چین څخه ورپېښ، له بدخشان څخه لاجورد او لعل، له هند څخه مسالې، عاج او د اوبدلو جنسونه، د پارس له امپراطورۍ څخه ورپېښ کالي، او د روم له امپراطوري څخه تیار جوړ شوي جنسونه لکه طلا، جوړ شوي غمي، د ښېښې گیلاسونه، امبر، تیار کالي او مجسمې به راوړل کېدل.

د کوشانیانو د دورې ځینې مهمې شتمنې په افغانستان کې په ۱۹۳۷ کې هغه مهال پیدا شوې، کله چې بگرام ته نږدې په کاپیسا کې چې د کوشانیانو د اوړی د موسم پایتخت راوکندل شو. سوداګریزې توکي چې کشف شوې وو داسې اجناس په کې شامل و، چې د ټولې پخوانۍ نړۍ څخه راتلل: له مصر او سوریې څخه داسې گیلاسي گلدانې وې چې ډیرې ښې رنگیدلې وې، له هند څخه عاج چې ډیر په مهارت سره گنډل شوي او حتی د رومي او یوناني خدایانو مجسمې موجودې وې چې له ایټالیا څخه راوړل شوې وې. ددغو اجناسو اندازه او د دوي تنوع به دې وخت کې نه یوازې افغانستان د سوکالی نښانې ورکوي، بلکه دا هم څرگندوي چې دغه هیواد له کومو لرې پرتو هیوادونو سره اړیکې درلودې.

د ابریشم لار نه یوازې د شتمنې او د عالي جنسونو د سوداګرۍ له امله مهمه وه، بلکې دغه لار دغه راز د نظریاتو د تبادلې او انتقال له امله هم د اهمیت وړ وه.

شاعر جیمز ایلروی فلیکر چې د یوه داسې سوداګر انځور وباسي چې د ابریشم د لارې تکل یې کړی دی وايي چې دې د ختیځ په لوری د دې لپاره په سفر نه ځي چې پیسې لاس ته راوړي، بلکه ده "د علم او پوهې سره مینه درلوده" دینونه لکه بودیزم د سوداګرو او ابریشم د لارې د دې لارې د مسافرینو دین و. د افغانستان د ځینو مهمو پېښو بیانونه له اتمې پېړۍ څخه مخکې د چینایي مسافرینو له خوا ورکړل شوي دي، چې هندوستان ته د افغانستان له لارې د بودیزم د اثارو لپاره تلل. په افغانستان کې دغو مسافرینو او سوداګرو چې له دې لارې به تهریدل او له مختلفو ځایونو څخه راتلل مختلفې نظریې سره کېدلې او له زړو نظریو څخه په دې ډول نوې هغې راوتلې. په بامیانو کې د بودا مجسمې چې اوس ړنګې شوې دي د دې خبرې ښه ثبوت ورکوي د بودا دغه مجسمې د یوناني هنر او د هند د مذهبي او هنري مفکورو یوه نمونه وه، چې په افغانستان کې د کوشانیانو په دوره کې جوړې شوې وې.

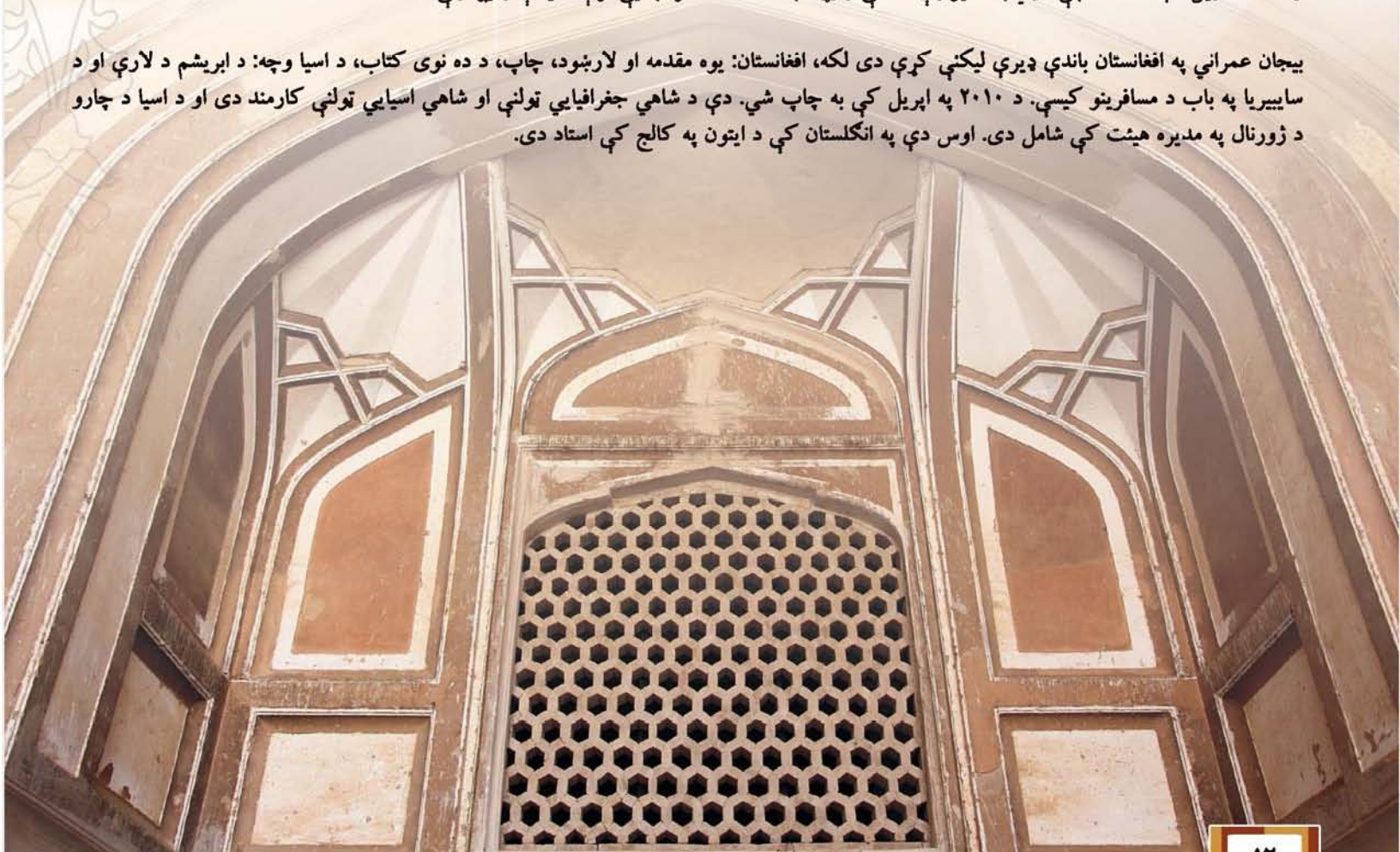
دغه راز، اسلام هم چې افغانستان ته په اتمه پېړۍ کې راغلې دی له همدې لارې را رسېدلی دی چې سوداګرو به پرې تګ راتګ کاوه او ډیر زیارتونه، د دوي جوړښت او په ځینو مواردو کې د دوي رسوم او عادتونه ښايې چې له نورو مذهبي مفکورو سره د یو ځای کېدو په ذریعه د اسلام له خوا منل شوي او خپل شوي وي.

د کوشانیانو له دورې وروسته د سوداګرو شبکه له ستونزو سره مخامخ شوې ده. په دې وختونو په بې نظمې کې و چې د میلاد په څلورمه او شپږمه پېړۍ کې امپراطورۍ په افغانستان کې له پرزیدو سره مخامخ شوې ځکه چې هغه عایدات چې د سوداګري له لارې دوي ته راتلل محدود شول. دغه راز کله چې تجارت وده کړې ده امپراطوري هم ورسره غوړیدلې ده. ددې یوه ډیره بڼه او ورستی نمونه په افغانستان کې د تیموریانو امپراطوري (۱۴-۱۶ پېړۍ) وه کله چې د سوداګرو په مخ لویدیځ او چین ته لارې پرانیستل شوې.

دا هغه وخت و چې ځینې لویې اسلامي ماني ودانې شوې دي، د مثال په ډول په هرات کې سوساله، او د اسلامي نړۍ لویو لیکونکو لکه جامي دلته کار کاوه، خو باید وویل شي چې دغه اسلامي ماني په دې وخت کې د سوداګریزو اجناسو او نویو مفکورو د راتګ په نتیجه کې جوړې شوې وې او چینایي طرز په هغو کې لیدل کیږي او په اسلامي قانون کې د مغولو قانوني نظریې ځای شوې دي.

د ابریشم لار په ۱۵ او ۱۶ پېړیو کې ودریده کله چې بحري تکنالوژي پرمختګ وکړ، په دې ذریعه ډیره اسانه شوه چې سوداګریز جنسونه په ټوله نړۍ کې د وچې له لارې نه بلکه د بحر له لارې ولیردول شي. کله چې بحري لارې پرانیستل شوې او د ښه کیفیت مالونه له دې لارې لیردل پیل شول د افغانستان پاچاهي د خپلو عایداتو یوه مهمه سرچینه له لاسه ورکړه. خو سره له دې هم د ابریشم د لارې ځینې اثار لا اوس هم په افغانستان کې وینو. په لارۍ موټرو کې چې د پېښور او جلال آباد تر منځ ځي راځي هغه رنگونه او نڅښې نښانې پرې لیدل کیږي طلسمانو یو عصري شکل دی چې کاروانونو به د افتونو د دفاع په نیت کارول. د ابریشم د لارې ځینې عادتونه لکه په لار کې په زیارتونو د کالیو ټوټې پرېښودل لا تر اوسه هم رواج لري، او د افغاني کلتور یوه مهمه برخه یانې د مېلمه پالنې دود د ابریشم د لارې د هغو پر تیمنو ورځو اثار دي کله چې به سوداګرو ته له نورو هیوادونو څخه ښه راغلاست ویل کېده، ځکه چې دوي به نه یوازې شتمنې راوړه، بلکه له ځانه سره به یې نوې عقیدې رالیردولې.

بیجان عمراني په افغانستان باندې ډیرې لیکنې کړې دي لکه، افغانستان: یوه مقدمه او لارښود، چاپ، د ده نوی کتاب، د اسیا وچه: د ابریشم د لارې او د سایبرییا په باب د مسافرینو کیسې. د ۲۰۱۰ په اپریل کې به چاپ شي. دې د شاهي جغرافیایي ټولنې او شاهي اسیایي ټولنې کارمند دی او د اسیا د چارو د ژورنال په مدیره هیئت کې شامل دی. اوس دې په انگلستان کې د ایټون په کالج کې استاد دی.

AFGHAN UPDATE

Afghan Update February 2010, No. 22

Exploring Afghanistan's history
Challenges ahead for heritage
Stop the smuggling: The fight against looting the past
Roads in Afghanistan's past and future

A UNAMA Publication

**AFGHAN UPDATE is published by UNAMA's
Strategic Communication and Spokespersons Unit.**

The United Nations Assistance Mission in Afghanistan (UNAMA) was established on 28 March 2002 through United Nations Security Council Resolution 1401. UNAMA's key role is to promote peace and stability in Afghanistan by leading the efforts of the international community. Together with the Government of Afghanistan, the Mission supports the rebuilding of the country and the strengthening of the foundations of peace and a constitutional democracy.

Website: www.unama.unmissions.org

Afghan Update

Afghan Update February 2010, No.22

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**